

הלכה ומשפט: ספר הזיכרון למנחם אלון

הלכה ומשפט: ספר הזיכרון למנחם אֵלון

עורכים

אריה אדרעי, דוד גליקסברג, אביעד הכהן,
ברכיהו ליפשיץ, בנימין פורת

המכון למחקרי חקיקה ולמשפט השוואתי ע"ש הרי ומיכאל סאקר,
הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים

המכון לחקר המשפט העברי ע"ש ישראל מץ,
הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים

נבו

STUDIES IN LAW AND HALAKHAH:
MENACHEM ELON MEMORIAL VOLUME

Editors

Arye Edrei, David Gliksberg, Aviad Hacoen,
Berachyahu Lifshitz, Benjamin Porat

The Harry and Michael Sacher Institute for Legislative Research and Comparative Law
The Matz Institute for Research in Jewish Law
The Faculty of Law
The Hebrew University of Jerusalem

עריכת לשון: שרה המר
הפקה: ענת זקון
עיצוב עטיפה: סימה בן חיים

מסת"ב 978-965-442-172-0 ISBN

©

זכויות היוצרים שמורות
התשע"ח–2018

נבו הוצאה לאור בע"מ
ת"ד 43 צפרירים 9983000
טל' 02-9992099 ; פקס' 02-9992088
nevo@nevo.co.il

מנחם אֶלון

כ"א בחשוון התרפ"ד – כ"ו בשבט התשע"ג
(1 בנובמבר 1923 – 6 בפברואר 2013)

תוכן עניינים

11	עם הספר – הקדמת העורכים.....
13	מנחם אלון והמשפט העברי: ציוני דרך – אריה אדרעי.....
25	מפתח כתבים ופסיקה של השופט פרופסור מנחם אלון.....
שער ראשון – על מנחם אלון ומשנתו	
45	“לא פוסק אני?!” – מנחם אלון: שופט או פוסק הלכה – אריה אדרעי.....
97	ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית בהגותו של מנחם אלון ז”ל – אהרן ברק.....
109	הוויכוח בין מנחם אלון לבין אהרן ברק על הזהות התרבותית של המשפט הישראלי – מנחם מאוטנר.....
131	השופט אלון ודיני החוזים: יהדות וליברליות – גבריאלה שלו.....
שער שני – תורת המשפט	
149	בין פורמליזם לערכים בהלכה ובמשפט העברי – שמשון אטינגר.....
177	פורמליזם בשירות ערכים: גלגוליה של נוסחה בספרות חז”ל – משה הלברטל.....
189	קהילת נמעני החוק וקבלת מצוות בגיור – שי עקביא וזנר.....
207	על יכיר ועל יסתיר: אמת עובדתית ואמת משפטית בחשש לממזרות – פנחס שיפמן.....
שער שלישי – ההליך השיפוטי	
223	הכלל הפוסל עדות שמיעה: עלייתו, נפילתו ו-עלייתו? – חיה זנדרברג.....
265	על איסור פנייה לערכאות והטלת חרמות – גדעון ליבזון.....
305	קווים לתורת השפיטה של הרא”ש – יובל סיני.....
333	מידת הרחמים במשנת הרמב”ם: אתיקה, משפט ותיאולוגיה – חיים שפירא.....

שער רביעי – משפט עברי ומדעי היהדות

- 361 על תרומת לשון חכמים ללשון המקרא – משה בר-אשר
- 373 מסגרתו של מניין התרי"ג כשיקול בהכרעת ההלכה של הרמב"ם: שתי סוגיות – דוד הנשקה ...
- 399 תקנות בלתי ידועות של קהילת סלוניקי – ירון בן-נאה
- 431 תקנת בנות ישראל בספרות חז"ל – מרדכי עקיבא פרידמן
- 443 "אין לוקה ומשלם": לידתו וגלגוליו של כלל בדני עונשין – שמא יהודה פרידמן

שער חמישי – מעמד אישי

- 513 החרם על ביטול שידוכין ומניעיו ההיסטוריים – אברהם גרוסמן
- 527 סוגיות בטיב גיטין, קידושין ונישואין – ברכיהו ליפשיץ
- 559 מעמדו של הבעל בהפלת העובר במשפט העברי והשקתו למשפט הישראלי – דב פרימר
- משומדות נשואות שחזרו: היתרן לבני זוגן היהודי והנכרי לפי מקורות צפון צרפת ואשכנז
- 593 בימי הביניים – אפרים קנרפוגל
- 607 "מעגנת את עצמה": על התניית מתן הגט ועל חדשנות הלכתית – עמיחי רדזינר

שער שישי – סוגיות במשפט העברי הציבורי והפרטי

- 643 ניכיון שטרות במשפט העברי: היבט הריבית – שלום לרנר
- האיסור על שחיטה כשרה באירופה: בין חופש דת לצער בעלי חיים –
- 667 פבלו לרנר ומרדכי א' ראבילו
- 715 על תקנת ארגנטינה שלא לקבל גרים – אליאב שוחטמן

The Role of Detrimental Reliance in the Law of Obligations: A Comparative Analysis –
 A. Yehuda (Ronnie) Warburg.....*3

רשימת משתתפים

אריה אדרעי, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל-אביב
שמעון אטינגר, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן
אהרן ברק, נשיא בית המשפט העליון (בדימוס); ביה"ס רדוינר למשפטים, המרכז הבינתחומי,
הרצליה
ירון בן-נאה, מחזיק הקתדרה ע"ש צ'ריק להיסטוריה יהודית, החוג להיסטוריה של עם ישראל
ויהדות זמננו, האוניברסיטה העברית בירושלים
משה בר-אשר, נשיא האקדמיה ללשון העברית; החוג ללשון העברית, האוניברסיטה העברית
בירושלים
אברהם גרוסמן, החוג להיסטוריה של עם ישראל ויהדות זמננו, האוניברסיטה העברית בירושלים
משה הלברטל, החוג למחשבת ישראל, האוניברסיטה העברית בירושלים
דוד הנשקה, המחלקה לתלמוד ותורה שבעל פה, אוניברסיטת בר-אילן
שי עקביא וזנר, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל-אביב
הרב אריה יהודה (רוני) וורבורג, מנהל ודיין בבית הדין הבינלאומי לענייני אישות, ניו-יורק
חיה זנדברג, שופטת בית המשפט המחוזי בירושלים
גדעון ליבזון, המכללה האקדמית צפת; הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים
ברכיהו ליפשיץ, הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים
פבלו לרנר, המרכז האקדמי למשפט ולעסקים
שלום לרנר, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן
מנחם מאוטנר, מופקד הקתדרה למשפט אזרחי השוואתי ולתורת המשפט ע"ש דניאל רובינשטיין,
הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל-אביב
יובל סיני, נשיא מכללת אורות ישראל; הפקולטה למשפטים, המכללה האקדמית נתניה
מרדכי עקיבא פרידמן, החוג לפילוסופיה יהודית ותלמוד, אוניברסיטת תל-אביב
שמא יהודה פרידמן, בית המדרש לרבנים באמריקה
דב פרימר, פרימר גלמן ושות', משרד עורכי דין, ירושלים

אפרים קנרפוגל, מופקד הקתדרה ע"ש אסתר עברי בספרות ותרבות הרבנית באירופה בימי הביניים
ובתחילת העת החדשה, החוג להיסטוריה של עם ישראל, ישיבה יוניברסיטי
מרדכי א' ראבילו, המכללה האקדמית צפת; הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית
בירושלים
עמיחי רדזינר, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן
אליאב שוחטמן, הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים
פנחס שיפמן, הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים
גבראלה שלו, הקריה האקדמית אונו; הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים
חיים שפירא, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן

עם הספר

ספר זה מוקדש לזכרו המבורך של השופט פרופסור מנחם אלון ז"ל, אשר תרומתו למפעל המשפט העברי, החוגג בימים אלה מאה להיווסדו, לא תסולא בפז. אלון הקים את המכון לחקר המשפט העברי באוניברסיטה העברית, ייסד את כתב העת "שנתון המשפט העברי", חיבר את היצירה המכוננת "המשפט העברי: תולדותיו, מקורותיו, עקרונותיו", הוביל את פרויקט מפתוח ספרות השאלות והתשובות, העמיד תלמידים הרבה שהיו לשדרה המרכזית של חוקרי המשפט העברי, הקים קתדראות למשפט עברי מעבר לים, וכשופט בית המשפט העליון הוציא מתחת ידיו פסקי דין רבים העושים שימוש איכותי ויצירתי במקורות המשפט העברי.

בדומה למשפט העברי, שבו נושקים זה לזה כמה תחומי דעת, גם אישיותו של מנחם אלון ועולמו התרבותי היו מקום מפגש של עולמות מגוונים. באישיותו נמזגו עולם הישיבה המסורתית, המחקר המדעי של ספרות ההלכה ותורת המשפט. כשופט הוא השכיל לתרגם את עולמות התוכן של המשפט העברי להכרעות ממשיות בכל תחומי החיים.

ביקשנו לעצב ספר זה בדרך שתשקף את העושר התרבותי של עולמו הרוחני של אלון. בספר עשרים ושישה מאמרים שנכתבו על ידי טובי החוקרים בתחומם. המאמרים חולקו לשישה שערים, העוקבים אחר פועלו של אלון בתחומים השונים: המחקר האקדמי, השיפוט, המשפט העברי, המשפט הישראלי, ושאר ענפי מדעי היהדות. למאמרים אלה נוספה הקדמה מאת אריה אדרעי, בה עמד על עיקרי יצירתו של אלון, חידושו והישגיו. כמו כן הוספנו מפתח מקיף של מכלול הכתבים ופסקי הדין שיצאו מתחת ידיו של אלון, המשקף את רוחב יצירתו ואת עושרה.

אנו מודים למכון מץ לחקר המשפט העברי, למכון סאקר למחקרי חקיקה ולמשפט השוואתי, ולהוצאת נבו, אשר חברו יחדיו כדי להוציא לאור ספר זה. תודה מיוחדת לגב' גילת בן-שחר, אשר עמלה רבות על התקנת המאמרים. העריכה הלשונית נעשתה בידיה האמונות של גב' שרה המר (עריכה לשונית באנגלית נעשתה בידי מר ברוך גפן). הספר סודר ועוצב בטוב טעם ובמקצועיות רבה בידי גב' ענת זקון. עיצוב העטיפה נעשה בידי גב' סימה בן-חיים. יעמדו כולם על הברכה.

העורכים

אייר התשע"ח, ירושלים